

**YAZILIŞININ 600. YILINDA BİR KUTLU DOĞUM ŞAHESERİ
ULUSLARARASI MEVLİD SEMPOZYUMU**

**TÜRKİYE
DİYANET VAKFI
YAYINLARI**

Bir Kutlu Doğum Şaheseri

MEVLİD ve
SÜLEYMAN ÇELEBİ

Editörler

Bilal Kemikli

Osman Çetin

Mevlid ve Süleyman Çelebi

Bilal Kemikli-Osman Çetin

Yayın No: 476

Sempozyum ve Paneller Serisi : 45

ISBN 978-975-389-649-8

10.06.Y.0005.476

Yayıncı Sertifika No: 15402

© Bütün Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

1. Baskı, Eylül 2010, Ankara 1.000 Adet

İLK SAY Kurulu'nun 09.02.2010 tarih ve 2/5 sayılı kararıyla uygun görülmüş ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin 16.02.2010 tarih ve 1333 /16 sayılı kararıyla basılmıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin dizgi, fotomekanik, ofset ve cilt tesislerinde hazırlanıp basılmıştır.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No:11

Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312. 354 91 31 (pbx) Faks:0 312 354 91 32

web: www.diyagnetvakfiyayin.com.tr

e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

MEVLİD İCRASINDA FARKLI BİR YÖNTEM: CUMHUR MEVLİD (ISPARTA ÖRNEĞİ)

Öğ. Gör. Erdoğan ATEŞ
SDÜ. İlahiyat Fakültesi, Isparta

Giriş:

Hz. Peygamber'in sağlığında onun doğum yıl dönümü kutlanmadığı gibi, Hulafâ-i Râşidîn dönemiyle Emevi ve Abbasi devirlerinde de *Mevlid* ile ilgili bir uygulamaya rastlanmamaktadır. İlk *Mevlid* merasimi Fâtımîler devrinin sonlarında, Mısır'da saraya mahsus olarak, Halife, yakınları ve davetlilerin katılımı ile yapılmıştır. Peygamberimizin doğum yıldönümü halkın iştirak ettiği özel bir merasim olarak, 1208 yılında Erbil Melîki Muzafferü'd-din zamanında kutlanmıştır.

Bazı vakfiye kayıtlarından hareketle, Osmanlılarda *Mevlid* merasimlerini Osman Gâzi'ye kadar götüren araştırmacılar varsa da, genel görüş, *Mevlid* törenlerinin Kânunî döneminden itibaren saray protokolünde yer almaya başladığı ve III.Murat zamanında tamamen resmileştiğidir.¹ Osmanlı imparatorluk teşrifâtında yer alan ve halk nazarında da gittikçe artan bir rağbet kazanan *Mevlid*, daha sonraları âdeta bir bayram mahiyetini almıştır.² *Mevlid* törenlerinde Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri, müderrisler, kadılar ve diğer bazı üst düzey devlet adamları mertebelerine göre camide hazır bulunmuşlardır. *Mevlid* merasimi ekseriya Sultanahmet Camii'nde yapılırken, daha sonraki zamanlarda Beyazıt, Nusretiye, Beylerbeyi vb. camilerinde de yapıldığı görülmektedir.³

Kaynaklarda *Mevlid* merasiminin nasıl yapıldığı, *Mevlid*hanların kürsüye çıkışı-inişi ve padişahın aldığı hediyeler ile ilgili bilgiler yer

¹ Şeker Mehmet, "Osmanlılarda Mevlid Törenleri", DİA, Ankara 2004, c.XXIX,s.479.

² Pekolcay Necla, "Mevlid", İslâm Ansiklopedisi, MEB. Yay. 5.Baskı, İstanbul 1978, c.VIII, s.173.

³ Pekolcay, a.g.m, s.174.

almaktaysa da, mûsikî açısından nasıl icra edildiği, hangi makamlarda okunduğu veya nasıl bir melodik seyir takip edildiğine dair etraflı bilgilere rastlayamadık. Bazı araştırmacılar, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid* şiirini aynı zamanda bestelemiş olabileceği⁴ görüşündedir. Dolayısıyla *Mevlid*'in ilk icrasının besteli yapıldığını söylemenin yanlış olmayacağı kanaatini taşımaktayız. Bu görüşten hareketle Osmanlı'nın son dönemlerine kadar *Mevlid*in besteli olarak icra edildiğini söyleyebiliriz. Ancak özel bir mûsikî bilgisi ve eğitimi gerektiren besteli *Mevlid* icrası bugün unutulmuş ve yerini farklı icralara bırakmıştır. Besteli *Mevlid*ten ayrı olarak Kocamustafapaşa Sünbül Efendi dergâhına has "hay" "hay" lı denilen bir *Mevlid* okuma şekli vardı. Bu icrada *Mevlid*han bir satırı okuduktan sonra zâkirlerin "hay hay" demesi âdetti. Bu *Mevlid*'in de son bestesini bilen, bu semtte oturan Sami Efendi idi. Sami Efendi'nin vefatından sonra bu icrayı bilen kalmamıştır.⁵

Dolayısıyla *Mevlid*in okunduğu Müslüman coğrafyalarda kültürel farklılıklardan kaynaklanan değişik icralara rastlanmaktadır. Bu farklılıklar *Mevlid*in şekil olarak nasıl okunduğunun yanı sıra, melodik yapıda ve icrada oluşan farklılıklar net bir şekilde gözlemlenebilir. Ayrıca geçmişten günümüze *Mevlid*in besteli, irticâlî ve cumhur olarak farklı farklı icra edildiğine dair bilgiler elimizde mevcuttur. İşte bu noktadan hareketle Isparta ve civarında okunan cumhur *Mevlid* bu farklı icraların en dikkat çekici şekillerinden biridir.

Isparta ve civarında okunan cumhur *Mevlid*in icrasına geçmeden önce yine bu bölge ile ilgili olarak Eğridir merkezli bir araştırma yapan Nancy Tapper-Richard Tapper Eğridir'de bilfiil 15 ay kalmak suretiyle 1979-1984 yıllarını kapsayan bir araştırma yapmıştır. Ağırlıklı olarak *Mevlid*in sosyolojik boyutunun ön plâna çıkarıldığı bu çalışmada bizim dikkatimizi çeken neden Isparta bölgesi olduğudur.⁶ Tapper çifti bu çalışmada *Mevlid*in ne olduğu, Isparta Eğridir'de yapılan *Mevlid*ler ve özellikle de kadın *Mevlid*leri üzerinde bir alan araştırması yapmıştır. Her ne kadar tebliğimizde Isparta bölgesinde icra edilen cumhur *Mevlid*in icra şekli ve mûsikî yönünü ele almaya çalışmışsak da

⁴ Özcan Nuri, "*Mevlid: Mûsikî*" DİA, Ankara 2004, c.XXIX, s.484

⁵ M. Ekrem Karadeniz *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Esasları*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1965. , s.168.

⁶ Nancy Tapper-Richard Tapper, (Çev. Hülya Küçük) "*Peygamber'in Doğumu: Türk İnsanında Ritüel ve Cinsiyet (Antropolojik Bir Bakış)*" Türkiye Günlüğü 40, Mayıs-Haziran 1996.

bölgede okunan bu *Mevlidi* uzun zaman ve kaynak ayırarak inceleyen İngiliz araştırmacıların bu gayretini, *Mevlidin* sosyolojik öneminin vurgulanması bakımından zikre değer bulduğunuz ifade etmek isterim.

Cumhur Mevlid (Isparta Örneği):

Geçmişten günümüze besteli veya irticâli okunan *Mevlid'in* diğer bir şekli de vezne bağlı kalmak suretiyle bir melodik seyir çerçevesinde icra edilmesidir. Her ne kadar bu okuyuş tarzına çok yaygın olarak rastlanmasa da Anadolu'nun bazı yörelerinde vezne bağlı olarak irticâli bir tavrın icrasının bugün varlığını devam ettirdiği gözlemlenmektedir. Bu icra ile ilgili olarak Ali Kemal Belviranlı'nın şu ifadeleri dikkat çekicidir: "*Aruz veznini bilmeyenlerin değil güzel Mevlid okumaları, güzel Türkçemizi âhengi ile konuşmaları bile mümkün değildir... Öyleyse Mevlid'i gereği gibi okuyabilmeleri için yapılacak ilk iş Mevlid'i meydana getiren mısraları, uygun şekilde sözünü söyleyerek, buna uygun fâ i lâ tün ritmini de el ile vurarak defalarca diyebilirim ki 50 defa 100 defa okumalıdır...*" Yine aynı bahsin devamında *Mevlidin* nağmeli olarak icrası ile ilgili şunları ifade eder. "*Bilinmelidir ki; nağme ile okunurken durulacak ve çekilecek yerler ancak bölüm sonları ve mısra nihayetleridir. Şayet bölüm sonlarında durmak aruz vezni icabı kelimeyi bölmekte ise, o zaman sesi burada biraz yükselterek bu bölünmüş yeri geçiştirmelidir.*"⁷

Ali Kemal Belviranlı'nın da ifade ettiği gibi bugün hâla Anadolu'nun bazı bölgelerinde ve özellikle Isparta ve civarında görülen, vezne bağlı ritmik ifadelerle bir melodik seyir çerçevesinde genellikle de cumhûren *Mevlid* icraları yapılmaktadır. Bu türlü icra *Mevlid* okumayı bilen ve bu konuda eğitimli *Mevlidhan*lardan ziyade, genellikle, *Mevlid* okuma bilgisi bulunmayan, herhangi bir mûsikî eğitimi almamış ve fazlaca bir ses güzelliği olmayan kişilerin geçmişten günümüze kulaktan kulağa aktarılması suretiyle öğrenip icra ettikleri bir türdür. Ancak bir ibadet coşkusu ve ciddiyeti içinde yapılması konunun önemini ifade etmesi bakımından dikkat çeker. Dinleyenler ve icracılar açısından esas olan icranın güzelliğinden ziyade ibadet anlayışıyla okunmasıdır. Bahirler arasında ilâhiler de cumhûren okunur. Bayanlar arasında okunan *Mevlid'te* de durum aynıdır.

⁷ Belviranlı Ali Kemal, *Mûsikî Rehberi -Dînî Mûsikî-* Nedve Yayınları, Konya 1975, s.58.

Isparta ve civarında icra edilmekte olan bu *Mevlidte* dikkat çeken en önemli özellik, yukarıda zikrettiğimiz Ali Kemal Belviranlı merhumun ifade ettiği vezne bağlı olarak *Mevlidin* okunmasıdır. Bu türlü okunan cumhur *Mevlidte* vezin kendinî açıkça belli eder ve *Mevlidhanlar* icra esnasında oluşturdukları melodik seyri vezin çerçevesinde yaparlar. Ayrıca bu *Mevlidte* akla gelen en önemli soru da şudur: Acaba bu icra geçmişte okunan ve bugün unutulmuş besteli *Mevlidin* icra şeklinden, melodik yapısından bazı iz veya etki taşımaktadır? Çünkü *Mevlidhanların* icra esnasında aynı perdeden aynı melodiyi ve nağmeleri yapmaları, sanki besteli bir eser okunuyormuş hissini uyandırması bu soruyu da akıllara getirmektedir.

Bu tebliğimizi hazırlarken Isparta ve civarında (Eğridir, Aksu, Merkez Yakaören Köyü, Burdur gibi) farklı zamanlarda ve farklı vesilelerle okunan *Mevlidleri* gözlemleyip *Mevlidhanlardan* bilgi aldım. Daha sonra konuyu daha güzel örneklemesinden dolayı Isparta Çünür Mahallesi Merkez camiinde erkeklerin okuduğu cumhur *Mevlidi* ve yine Isparta Çünür Mahallesi kız Kur'an kursunda okunan kadın *Mevlidin* görüntülerini siz değerli araştırmacılara arz edeceğim.

Mevlid merasimine geçilmeden önce *Mevlidhanlar* yerde yarım daire şeklinde bir halka oluşturur. Bu halkanın ortasına "fatih" adı verilen ekibin başı oturur. Bu icrada fatih "önden giden, icrayı açan, başlatan" kişi anlamına gelir. Fatih olmadan böyle bir icrayı gerçekleştirmek oldukça zordur. Ekip içerisinde diğer *Mevlidhanlara* göre sesi daha güzel ve gür olan, ayrıca da icra tecrübesi diğer *Mevlidhanlardan* fazla olan kişi fatih olur. Merasimin ne şekilde yapılacağına, bahirlerden önce kimlerin aşır-ı şerif okuyacağına, bahir aralarında hangi ilahilerin okunacağına, hangi bahirlerin icra edileceğine ve icranın nerede sona ereceğine fatih karar verir. Kısacası fatih, *Mevlid* törenini idare eden kişidir. Genellikle *Mevlid* sonundaki duayı da fatih yapar.

Cumhur *Mevlidin* icrası şu şekilde yapılır: Yerde hilal şeklinde oturan *Mevlidhanların* ortasında yer alan fatih, işaret ettiği bir kişinin aşır okumasıyla merasim başlar. Genellikle aşırdan sonra yine cumhur bir ilâhi okunur ve fatih işaretleriyle *Mevlide* başlanır. Fatih, okunan bahrin her satırına diğer *Mevlidhanlardan* önce başlar ve diğer *Mevlidhanlar* onu takip eder. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi bu *Mevlidin* en dikkat çekici yanı, besteli olmamasına rağmen belli bir melodik seyir çerçevesinde bütün *Mevlidhanların* aynı melodiyi icra ve takip

etmeleridir. İcrada vezin kendinî çok net bir şekil de hissettirir. Melodi gayet sâde, pes veya tiz sesleri kullanmadan ve bir makam geçkisi yapılmadan dar bir kalıp içinde okunur. Günümüzde ferdi ve irticâli okunan *Mevlid*lerdeki makam ve geçki zenginliği bu cumhur *Mevlid*te görülmez. Bizim gözlemlerimize göre icra daha çok uşşak-hüseyni gibi basit makamlar çerçevesinde icra yapılır. Ancak makam seçimi bilerek olmadığı için önceden bilinen ve ezberlenen melodik seyirden ibarettir. Satır sonlarında perdenin yükseltildiği ve daha sonra satır başına geçince yine aynı perdeden devam edildiği dikkat çeker. İcranın bazı yerlerinde *Mevlid* sanki Sofyan usûlünde ölçülendirilmiş ve besteli bir şekil almış hissini veriyorsa da bu durum eserin bütününde görülmez. İcraya besteli hissini veren duygu tamamen vezne bağlı kalınarak okunmasındandır.

Bir bahir bitirilip diğer bir bahire geçmeden önce cumhur bir ilâhi okunur ve ilâhiden sonra başka bir bahire geçilir. Ancak okunan ilâhinin makamı veya karar perdesi geçilecek bahire yol göstermez. Meselâ rast makamında bir ilâhiden sonra okunacak bahire rast makamında başlanması gerekir gibi bir anlayış veya bilgi mevcut değildir. Çünkü *Mevlid*hanların daha önceden yerleşmiş ve talimli bir melodik seyirleri vardır ve bildikleri o seyri icra ederler. Dolayısıyla her bahir için bildikleri yerleşik bir melodik seyir takip edilir.

Konunun dikkat çeken bir başka tarafı da şudur: *Mevlid* arasında okunan salâvatların (salât-ı ümmiye) bugün nota ile tespit edilmiş asıl şeklinden bazı farklılıklar göstermesidir. Aynı farklılıklar bahir aralarında okunan ilâhilerde de bâriz bir şekilde görülmektedir. Bu hususun tamamen bilgisizlik neticesi ortaya çıktığını rahatça söyleyebiliriz.

Kadın *Mevlid*lerinde erkeklerinkinden farklı olarak bahir aralarında okunan ilâhilerdir. Kadınlar bahir aralarında bezen bir genellikle de birden fazla ilahi okumakta, dolayısıyla da zaman uzadığı için *Mevlid* bahirlerinden iki veya üç bahir okuyarak merasimi bitirmektedirler. Kanaatimizce kadın *Mevlid*hanlar *Mevlid*in geleneksel bahir icra sırasından ziyade çok iyi bildikleri bahirleri okumaktadır. Ayrıca merasime başlarken okudukları ilahiler de genelde pek duyulmamış ve yörede kadınlar arasında yaygınlaşmış eserlerdir. Biraz sonra görüntülerden de izleyeceğimiz gibi bu ilahilerde mevlidi öven, dinleyenlere "hoş geldinîz" gibi mesajlar veren konular işlenmiştir.

Tespitine çalıştığımız bu hususlar daha ziyade bizim de dinleyici olarak yer aldığımız erkek cumhur *Mevlid*indeki gözlemlerimize dayanmaktadır. Ayrıca bayanların kendi aralarında okudukları *Mevlidi* ise sadece görüntü ve ses kaydından inceleyebildik. Gerek erkek gerekse bayanların okudukları her iki *Mevlid* de format olarak birbirinden çok farklı gözükmemektedir. Bayanlarda sadece dinleyici olarak merasimde bulunanlar, yapabildikleri ölçüde kısık bir ses ile icraya eşlik etmektedirler. Ancak bayanların okuduğu bazı *Mevlid*lerde *Mevlidehan*ların bir de, vezni okudukları söylenmektedir. Bu durum yukarıda kısaca bahsettiğimiz Ali Kemal Belviranlı merhumun *Mevlidin* vezninin iyi bilinmesi gerektiği ile ilgili tavsiye ve görüşleriyle örtüşmektedir. Yaşlı bazı insanlar ile yaptığımız görüşmelerde, *Mevlid*'e başlamadan önce birkaç dakika süreyle vezin, ritmik ve melodik bir seyir ile cumhûren "fâilâtün-fâilâtün-fâilün" şeklinde *Mevlidhan*larca cumhûren okunup, sonra bahirlerin icrasına geçilirmiş. Bu vezni okuma işi *Mevlid*'in aslındanmış ciddiyeti içerisinde yapılmış. Bu türlü okuyuşun çok yaygın bir şekilde olmasa da günümüzde hâlâ bazı merasimlerde uygulanmakta olduğu söylenmektedir.

Tebliğimizde özetlemeye çalıştığımız cumhur *Mevlid* icrasının şimdi görüntülü şeklini izlettirmek istiyorum. Burada zaman probleminden dolayı, mümkün olduğunca *Mevlid* töreninin başlangıcından sonra her bahrin başından birkaç dakikalık görüntüler alarak siz değerli araştırmacıları konunun bütünü ile ilgili bilgi sahibi yapmak arzusundayız.

SONUÇ:

Isparta ve civarında okunan cumhur *Mevlid*te *Mevlidhan*ların yeterli mûsikî bilgisine sahip olmadıkları ve bu konuda hiçbir eğitim almadıkları en dikkat çekici noktalardandır. *Mevlidhan*lara bu konuda sorulan sorulara da verdikleri cevap "biz büyüklerimizden böyle duyduk, böyle gördük" şeklindedir. Dolayısıyla bu icra şeklinin meşk ve taklit usulü ile günümüze taşındığı anlaşılmaktadır. Bu gelenek daha çok yaşlılar arasında bilinip genç kuşağa aktarılamadığı için son zamanlarda cumhur *Mevlidi* okuyanların sayısının gittikçe azalmakta olduğu gözlenmektedir.

Şimdi görüntülerden de izleyeceğimiz gibi bu *Mevlidin* sanat ve estetik açısından eleştirilecek pek çok hata ve eksiklikleri bulunabilir. Yukarıda da açıklamaya çalıştığımız gibi bu *Mevlidi* icra edenlerin

*Mevlid*hanlıkla ilgili hiçbir bilgi ve eğitim almadıkları gözlenmiştir. Burada önemli olan bu şekilde bilgisiz ve eğitimsiz insanların *Mevlid* okumalarının ne kadar doğru olduğu gibi haklı bir tartışmanın yanı sıra, Hz. Peygambere olan sevgi-saygı, onun doğumu ve hayatına olan iştihak göz önüne alınmalı ve değerlendirilmelidir. Ayrıca bu icrânın bölgesel olarak dînî anlamda folklorik bir değer taşıdığını da vurgulamak isterim.